

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม*

Believe Kamma Know Kamma Solve Kamma

ผู้เขียน: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

Author: Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto)

พระครูอินทสารวิจักษ์ และพระมหามิตร ฐิตปัญโญ

Phrakhru Inthasanwljak and Phramaha Mit Thitapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: thongkoon1945@gmail.com

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่เขียนขึ้นมาเพื่ออธิบายกรรม เป็นการเขียนเชิงวิชาการ โดยยกตัวอย่างมาประกอบพร้อมอ้างหลักกรรมในพระพุทธศาสนา มาสนับสนุนให้สมเหตุผล ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่ง่ายและเป็นภาษาร่วมสมัย มีการแบ่งหัวข้อใหญ่ออกเป็น 3 หัวข้อ จำนวนหน้ากระดาษ 117 หน้า ขนาด A4 พับครึ่ง หนังสือเล่มนี้เป็นอีกเล่มหนึ่งที่ควรนำมาศึกษาเพราะเป็นหนังสืออธิบายถึงพฤติกรรมและผลของพฤติกรรมซึ่งพฤติกรรมและผลของการกระทำที่ปรากฏในปัจจุบัน

2. โครงสร้างหนังสือ

การร่างโครงสร้างและส่วนประกอบของหนังสือ ได้มีการร่างความสำคัญของหนังสือได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากการเรียงหัวข้อดังนี้ 1) ทำอย่างไรจึงจะให้เชื่อเรื่องกรรม 2) หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่ 3) เหตุปัจจัย ในปฏิจจสมุพบาทและกรรม จึงเห็นได้ว่าการวางโครงสร้างของเนื้อในหนังสือนี้ดูเหมือนจะวางรากฐานไว้ได้ค่อนข้างดีเหมาะสมสำหรับผู้เริ่มสนใจศึกษากกรรมฐานเพื่อหาหนทางดับทุกข์ได้เป็นอย่างดี ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจารณ์จะวิจารณ์ 3 หัวข้อ อันเป็นหัวข้อที่มีเนื้อหาที่ควรนำมาศึกษา

*ได้รับบทความ: 22 มกราคม 2560; แก้ไขบทความ: 26 กุมภาพันธ์ 2563; ตอรับตีพิมพ์: 11 มีนาคม 2563

Received: January 22, 2018; Revised: February 26, 2020; Accepted: March 11, 2020

3. เนื้อหาโดยย่อ

ตามที่ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาหนังสือชื่อกรรม รู้เท่าทันกรรม แก่กรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เมตตาเขียนแล้วพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน นับว่าเป็นการให้อย่างสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เป็นทานที่ชนะทานทั้งปวง เป็นการแสดงน้ำใจปรารถนาดีอย่างแท้จริงแก่ประชาชนผู้มีมีดบอกในทางธรรมท่านได้เขียนในประเด็นหลักอยู่ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง: ทำอย่างไรจึงจะให้เชื่อเรื่องกรรม ความสับสนคลาดเคลื่อนในความหมาย: (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2016 : 1) หลักกรรมนี้มีอะไรที่เป็นความสับสนคลาดเคลื่อนเข้ามาปิดบังคลุมอยู่ ความเข้าใจของคนไทยทั่วไป หรือแม้แต่เจ้ากัณฑ์เฉพาะในหมู่พุทธศาสนิกชน พอพูดถึงคำว่ากรรม ก็จะเกิดความเข้าใจในความคิดของแต่ละท่านไม่เหมือนกันการที่ท่านได้ให้ความเห็นอย่างนี้ก็คงเป็นเพราะว่าประชาชนคนไทยมีความรู้สึกที่ว่ากรรมนั้น มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเองอย่างใกล้ชิด เพราะฉะนั้น ความคุ้นเคยกับคำว่ากรรมจึงอาจทำให้มีความเข้าใจกันไปคนละมุมตามที่ตนเชื่อ ซึ่งจะเห็นได้จากสำนวนไทยที่เราคุ้นเคยหรือฟังกันอยู่บ่อยๆ ว่า ชาตินี้ มีกรรมหรือว่า เราทำมาไม่ดีก็กัมหนำรับกรรมไปเถิด ที่มากไปกว่านั้นเห็นเป็นคำว่า สุดแต่บุญ แต่กรรมก็แล้วกัน อย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ดูเหมือนว่า กรรมนั้นเป็นเรื่องใหญ่หรือไม่รุนแรงมาก ในประเด็นนี้ท่านเสฐียรพงษ์ วรรณปก (Vannapok, 2016 : 2) ได้กล่าวในหนังสือ เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรมว่า “กรรม” คือผลของความชั่วร้ายที่ทำ

ไว้แต่ชาติก่อน บันดาลให้เราได้มาเกิด มาเป็นอย่างไรที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ผิดตรงที่คำว่า กรรม มิใช่ผล แต่เป็นเหตุ มิใช่เรื่องที่ล่วงไปแล้ว แต่เป็นเรื่องปัจจุบัน มิใช่เรื่องร้ายอย่างเดียว เรื่องดีๆ ก็เป็นกรรมด้วย กรรม คือ การกระทำทางกาย วาจาและใจที่มีเจตนาเป็นตัวนำ เราตั้งใจทำ พุทธคิดเรื่องใดทั้งในแง่ดีและไม่ดี เรียกว่า กรรมการทำนินยามคำอย่างนี้คงเป็นเพราะว่าท่านเองก็รู้ที่อยู่พุทธพจน์ว่า กัมมุนา วัตตตี โลโก สัตว์โลกทั้งหลายต้องเป็นไปตามกรรมในประเด็นนี้ท่านคงมองเห็นว่าสังคมบางส่วนคิดว่ากรรมจะไม่มีวันให้ผลได้เลย พวกเขาเชื่อว่าจะดี-ชั่วอยู่ที่ตัวทำ จะสูง-ต่ำอยู่ที่ทำตัว ซึ่งพวกเขาเหล่านี้ลืมนึกไปว่า ความสุข ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นแหละ เรียกว่า ผลของการกระทำ ซึ่งผลของการกระทำนั้นชื่อกรรม การที่ให้ผลมากน้อยจึงขึ้นกับเจตนา ดังพุทธพจน์ว่า อุทเทส กम्मปจฺจโย เพราะมีเจตนาตั้งใจเป็นปัจจัย กัมมปจฺจโย การกระทำนั้นจึงให้ผลตามเจตนาที่เป็นเหตุหรือให้สำเร็จกิจในหน้าที่ของตนเรียกว่า กรรม

ความคลาดเคลื่อนในทัศนคติ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2016 : 8) ความคลาดเคลื่อนในประเด็นนี้มีอยู่มาก ก็คือ ทัศนคติต่อกรรม พอพูดถึงกรรม ทัศนคติของคนทั่วไปก็มักจะเป็นไปในแง่ของการทอดธุระหรือไม่มีความรับผิดชอบจะเห็นว่าความรู้สึกทอดธุระคือรู้สึกว่าย่อท้อ ยอมแพ้ ถดถอย ไม่คิดปรับปรุงตัวเอง เช่นในประโยคที่ว่า ชาตินี้มีกรรมหรือเราทำมาไม่ดี กัมหนำรับกรรมไปเถิดที่จริงคำพูดอย่างนี้ ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นทั้งในแง่ดีและไม่ดี คือเวลาพูดอย่างนี้ เดิมก็คงมุ่งหมายว่า ในเมื่อเป็นการ

กระทำของเราเอง ทำไว้ไม่ดี เราก็ต้องยอมรับผลของกรรมกระทำนั้น นี่คือการรู้สึกรับผิดชอบของตนเอง ยอมรับความผิดที่ตนเองก่อนขึ้น แต่ถ้าอีกมุมก็จะเห็นนี่เป็นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาที่ประชาชนคนพุทธมีความเชื่อ สอดคล้องกับพุทธพจน์ว่า กัมมัชสะโกมทอิ กัมมะทายาโท เรามีกกรรมเป็นของๆ ตน เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น กัมมะโยนิ กัมมะพันธุ เรามีกกรรมเป็นแดนเกิด เรามีกกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) กัมมะปะฐิสระระโน ยัง กัมมัง กะริสสามี กัมมัชสกตาควรพิจารณาเนื้องๆ ว่า เรามีกกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ทำตาม ชั่วก็ทำตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น ซึ่งการย่อมนำกับหลักคำสอนนี้ที่ท่านอย่างนี้คงเป็นเพราะว่าท่านพยายามจะชี้ให้เห็นว่าผลของการกระทำนั้นมีจริง แต่ละอาจแปลสภาพในการรับซึ่งไม่ใช่ทำอย่างจะเป็นนั้น กรรมอาจแปลสภาพจากอันหนึ่งไปสู่อีกอันหนึ่ง แต่นั่นก็คือผลของกรรมนั่นเอง การที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) มองในอีกมุมคงเป็นเพราะว่าประชาชนถอดรูดระมากไปจนลืมนะจะปรับปรุงตนเองหรือไม่ก็เป็นสิ่งที่น่านำมาพิจารณา

ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวธรรม (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2016 : 12) ความคลาดเคลื่อนและสับสนในตัวธรรม ก็เป็นเรื่องใหญ่ พุทธศาสนิกชน เวลานั้นถึงกรรมก็มักจะคิดถึงเรื่องกรรมเก่า โดยมากเอาอดีตชาติเป็นเกณฑ์ไม่ค่อยนึกถึงกรรมที่ทำในปัจจุบัน หลักกรรมในพุทธศาสนานั้น มีแง่หนึ่งที่เราควรพยายามศึกษาให้เกิดความเข้าใจชัดเจน คือแง่ที่จะต้องแยกจากหลัก

คำสอนในศาสนาอื่น (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมณะพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะมีทฤษฎีอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดที่ได้เสวย ทั้งหมดนั้นเป็นเพราะกรรมที่ตัวทำไว้ในปางก่อน โดยนัยนี้ เพราะกรรมเก่าหมดสิ้นไปแล้วดะจะไม่ทำกรรมใหม่ ก็จะไม่ถูกบังคับอีกต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับอีกต่อไปก็สิ้นกรรมเพราะสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ก็สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนาจึงเป็นอันสลัดทุกข์หมดสิ้น ภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์มีวาทะอย่างนี้ในขณะเดียวกัน ศาสนาฮินดูสอนหลักกรรมเพื่อเป็นฐานรองรับการแบ่งแยกวรรณะ การที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำหลักกรรมมาเปรียบเทียบให้อย่างนี้ก็เพียงเพื่ออธิบายให้ว่า อิทธิพลเรื่องกรรมดั้งเดิมที่มาจากศาสนาฮินดูมีพลังอยู่ แม้พระพุทธองค์จะทรงนำเรื่องกรรมมาสอนใหม่ก็ตาม แต่อิทธิพลเรื่องกรรมซึ่งมีต่อตัวบุคคลหรือความเชื่อแบบดั้งเดิมยังคง ยังมีการนำแนวคิดแนวแบบเดิมๆ มาขยายโดยไม่สนใจที่จะศึกษาให้ถ่องแท้ จึงเป็นเหตุให้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องกรรมมาจนถึงปัจจุบัน

ในทัศนะของผู้วิจารณ์มองว่า ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวธรรมนั้น ดูเหมือนว่าจะมีความเป็นจริงอยู่ แต่ถ้ามองอีกด้านหนึ่งจะเห็นว่า ที่ท่านมองว่าคนส่วนมากกำลังเข้าใจผิดก็ควรสมควร เพราะพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องการหนีกรรมของสังคมในปัจจุบันมีปรากฏมากมาย ซึ่งโดยความเป็นจริงสิ่งที่เราทำ เราจำต้องรับด้วยเหตุนี้ เราไม่อาจจะหนีมันได้เลย เพราะกรรมเป็นผู้ดูแล

เราอย่างแท้จริง

ประเด็นที่สอง: หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มากไปกว่านั้นก็คือเรื่องวิทยาศาสตร์ที่ให้หลักเหตุผล การที่จะพูดเรื่องกรรมกับคนรุ่นใหม่จำเป็นต้องให้เหตุผลที่สมเหตุสมผล (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2016 : 46) ได้หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่มาอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ว่า การอธิบายเรื่องกรรมจำต้องอธิบายเหตุผลให้เห็นจริงเห็น จึงได้ว่าเรื่องนั้นกับเรื่องนี้สัมพันธ์กันอย่างไร พระพุทธศาสนาที่แท้จริงต้องการให้เห็นความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยชัดเจนทั้งด้านรูปธรรมและด้านนามธรรม แต่พวกเราเองปล่อยตัวหละหลวมกันมา วิทยาศาสตร์ก็เหมือนมาช่วยเตือนให้เราหันไปค้นวิถีคิดของพระพุทธศาสนาขึ้นมาการอธิบายในแง่ของเหตุปัจจัยที่แยกแยะเชื่อมโยงให้เห็นชัด ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน นับว่ายากอยู่ จะต้องอาศัยการพิจารณาและศึกษาหลักวิชามากและบางทีก็หาถ้อยคำมาพูดให้มองเห็นชัดเจนได้ยาก หรือเราไม่ค่อยมีเวลาที่จะอธิบาย เพราะคนส่วนใหญ่มาพบกันได้ในที่ประชุมเพียงชั่วโมง 2 ชั่วโมง ซึ่งจะพูดกันได้ก็แต่เรื่องในขั้นตัวอย่างหยาบๆ มองช่วงไกลๆ ด้วยเหตุนี้ หลักกรรมสำหรับคนยุคใหม่จำต้องอธิบายให้มากจึงจะไม่เข้าใจคลาดเคลื่อนท่านพุทธทาส ภิกขุ (Buddhādasā Bhikkhu, 1999 : 20) มองว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมักมีความเข้าใจไม่ถูก เพราะมักมองกรรมเป็นเรื่องสิ่งของ อันเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง แต่ไม่ได้มองที่ผลของมันคือความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจ

เราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม

ประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่าสมัยนี้มักเมื่อได้ยินคำว่า กรรม ก็มักจะคิดไปในแง่กรรมจะตามมาให้เคราะห์ให้โทษอย่างไร พูดถึงเรื่องกรรมก็จะนึกถึงอะไรอย่างหนึ่งที่คอยตามจะลงโทษหรือทำให้เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยเฉพาะคิดไปถึงชาติก่อน คือ มองกรรมในแง่กรรมเก่า และเป็นเรื่องไม่ดี ความจริงก็เป็นเรื่องธรรมดา ธรรมชาติคือเป็นเรื่องความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของชีวิตมนุษย์ ที่มีเจตนา มีการคิด การพูด และการกระทำ แสดงออก มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลาย แล้วก็เกิดผลต่อเนื่องกันไปในความสัมพันธ์ ดังนั้น เมื่อพิจารณาแนวคิดของทั้งสองท่านก็จะมีความเห็นคล้ายคลึงกันในเรื่องของผลกรรมแต่ก็ไม่ได้เหมือนกันทั้งหมดเพราะยังมีมุมการให้เหตุผลที่มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ในมุมหนึ่งผู้เขียนยังได้แสดงให้ผู้วิจารณ์เห็นหลักกรรมที่ว่าถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา คนสมัยเก่าอาจมีความเชื่อที่ลึกซึ้งในบุญบาป แต่คนสมัยใหม่อาจมองในหลักการและเหตุผลที่มีความแตกต่างจากคนสมัยเก่าอาจมีการถามหาเหตุผลเลยก็ได้ ด้วยเหตุนี้ การอธิบายกรรมจึงเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ถ้าจะอธิบายให้ลึกลงไป จำต้องโยงไปในเรื่องไตรวิภังค์ คือ กิเลส กรรมและวิบากจึงเข้าถึงปฏิจจสมุปบาทที่จะทำให้ผลเกิดขึ้นในระดับจิตใจ ให้เข้าถึงความหมายของกรรมได้ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลประจักษ์ทันที

ประเด็นที่สาม: เหตุปัจจัย ในปฏิจจสมุปบาทและกรรม ปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องใหญ่ มีความกว้างขวางลึกซึ้ง

มีแง่ต่างต่าง ๆ มากมายละเอียดซับซ้อนอย่างยิ่ง ไม่ต้องพูดถึงว่าจะยากต่อการที่จะเข้าใจให้ทั่วถึง แม้แต่จะพูดให้ครบถ้วนก็ยากที่จะทำได้

ด้วยเหตุนี้ ในการศึกษาทุกๆ ไป เมื่อเรียนรู้หลักพื้นฐานแล้ว ก็อาจจะศึกษาบางแง่บางจุดที่น่าสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะส่วนที่เกื้อหนุนความเข้าใจทั่วไป และส่วนที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ เหตุปัจจุบันจำต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto), 2016 : 99) ตามหลักธรรม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือ ปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่างๆ หลากหลาย ประชุมกันพร้อม (ปัจจัยสามัคคี) ตามหลักการนี้ ท่านสอนไว้ด้วยว่า ในปฏิจจนสมุปปาตที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เพราะอวิชาปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ เป็นต้น การพยายามอธิบายกระบวนการแห่งชีวิตตามหลักปฏิจจนสมุปปาตนี้ จำเป็นจะต้องหาจุดเริ่มต้นอธิบายให้เห็นว่า เป็นเหตุเป็นปัจจัยกันอย่างไรก่อน ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วแต่คนในสมัยปัจจุบันก็ยังคงเหมือนว่าติดอยู่กับลัทธิเหตุเดียวผลเดียว และประสบปัญหาจากความยึดติดนี้ ถึงแม้ว่าจะมองในภาพรวมว่ามนุษย์พัฒนาความในธรรมชาติได้ก้าวหน้ามามาก แต่ความรู้นั้นก็ยิ่งห่างไกลจากการเข้าถึงหลักธรรมชาตอย่างแท้จริง สมควรอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องนำความรู้ในความจริงของระบบปัจจัยสัมพันธ์ที่เรียกว่า ปฏิจจนสมุปปาตมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสมดุลกับระดับของการกระทำอันเรียกว่ากฎแห่ง

ธรรมชาติถ้าเมื่อไรก็ตามมนุษย์เข้าใจหลักนี้แล้ว ก็สามารถมองเห็นผลที่หลากหลายจากปัจจัยอเนกที่สัมพันธ์กัน ก็จะช่วยให้การใช้ชีวิตของมนุษย์ได้มีการพัฒนาทั้งภายใน และดำเนินไปในโลกอย่างสำเร็จผลเป็นอย่างดี

4. สรุป

1. จุดเด่น จากการวิจารณ์หนังสือเชิงกรรม รู้กรรม แก่กรรม มีจุดเด่นคือ การใช้ภาษาง่ายๆ มาใช้อธิบายหลักการ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น แม้ในกลุ่มที่มีพื้นฐานพระพุทธศาสนาน้อย ผู้เขียนยกตัวอย่างมาประกอบในแต่ละเรื่องได้น่าสนใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรมนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอในรูปแบบวิชาการที่อ้างหลักการในพระไตรปิฎก โดยเขียนด้วยภาษาธรรมดา เพื่อให้ผู้อ่านทั่วไปเข้าใจหลักการที่ถูกต้องที่มากกว่านั้นผู้เขียนเป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่ทรงภูมิรู้ และภูมิธรรมเป็นอย่างดี มีประสบการณ์การเขียนตำรามากกว่า 100 เรื่องและสอนวิชาพระพุทธศาสนามายาวนานมานานหลายปีนี้ถือเป็นจุดเด่นของหนังสือและผู้เขียน

2. จุดที่ผู้ศึกษาอยากนำเสนอ หนังสือเล่มนี้ทำให้ผู้วิจารณ์เข้าใจถึงแนวคิดและมุมมองเรื่องหลักกรรมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้นไป การอ่านหนังสือเล่มนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงสภาพของสังคมที่มีมุมมองเรื่องกรรมที่แตกต่างกันยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจารณ์จึงใคร่ขอเสนอหนังสือเรื่อง เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม ให้บุคคลผู้ที่มีความสนใจหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อ่านหนังสือเล่มนี้บ้างจะได้มีความเข้าใจ

ในผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต สามารถเป็นแนวทางในการสร้างเป็นเครื่องป้องกันอกุศลกรรมได้ อีกทั้งจะเป็นหนังสือที่สร้างองค์ความรู้ให้กับผู้ที่ได้อ่านเป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงใคร่จะแนะนำว่า ถ้ามีเวลาก็ขอให้อ่านหนังสือเล่มนี้บ้าง เพราะเป็นหนังสือที่ประเทียงปัญญาได้เป็นอย่างดี

สำหรับองค์ความรู้ที่ได้รับผลการวิจัยเห็นได้ว่า องค์กรธรรมในที่นี้เป็นสถานะที่แสดงออกหรือผลที่สะท้อนจากการกระทำของบุคคลทำให้ยอมรับผลของกรรมที่ได้กระทำ ตรงกับความเชื่อตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่ว่า กัมมัชสะโกมहि กัมมะทายาโท เรามีกรรมเป็นของๆ ตน คือการรับผลของกรรมนั้น ทำให้เข้าใจในหลักของกรรมตาม

ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่ากรรมเกิดจากการกระทำของตนเองการจะพูดเรื่องกรรมกับคนรุ่นใหม่ นั้น ต้องใช้เหตุผลหรือส่วนบุคคลสำหรับคนรุ่นใหม่หรือบุคคลทั่วไป อธิบายให้เห็นปรากฏการณ์พยายามอธิบายเหตุและผลให้เห็นจริงตามเหตุปัจจัยทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม เพื่อให้บุคคลเข้าใจในความเชื่อเรื่องกรรมในระดับสังคม คนสมัยนี้เขามองกรรมในแง่ของกรรมเก่า ว่าเป็นเรื่องธรรมดาเป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือกฎของธรรมชาติ เพราะทุกสิ่งที่มีชีวิต มนุษย์มุ่งเจตนาในการกระทำกรรมต่างๆ ในการคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออก เกิดการสัมพันธ์ เป็นเหตุและผลทำให้สังคมทั่วไปเข้าใจในเรื่องของกรรมว่านี้ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติโดยแท้

References

- Buddhādaśa Bhikkhu. (1999). *karma and Being above the karma*. Bangkok : Dhamasapa Publisher.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Tipitaka (Thai Translation) Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2016). *Convict, Knowing karma, Solve karma*. Nakhonpathom : Utsahakamma and Printing Limited.
- Vannapok, S. (2016). *to understand correctly about the karma*. Bangkok : Sa-iam Parithasna Publisher.